

РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ З НАТО

Стаття присвячена становленню, розвитку та перспективам взаємовідносин України з НАТО, починаючи з 1991 р. Особливу увагу приділено політико-правовим засадам євроатлантичної інтеграції України.

The article deals with the forming, development and perspectives of Ukraine – NATO cooperation beginning from 1991. The great attention paid to the legal and political foundations of Ukrainian euroatlantic integration.

Відносини Україна – НАТО було започатковано у 1991 р., коли, відразу після розпаду Радянського Союзу та здобуття незалежності, Україна приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС). Стосунки почали розвиватися в рамках багатостороннього форуму для консультацій та співробітництва з політичних питань та питань безпеки і посіли одне з найважливіших місць у ході реалізації зовнішньої політики України.

Вагомим підтвердженням прагнення України до євроатлантичної інтеграції стало підписання 10 січня 1994 р. Рамкового документу програми “Партнерство заради миру” (ПЗМ) [1]. У Презентаційному документі, який було передано 25 травня керівництву НАТО, були визначені політичні цілі участі України в ПЗМ, заходи, які планується здійснити для досягнення цих цілей, а також сили і засоби, що виділяються Україною для участі у ПЗМ.

У 1995 році Україна призначила своїх перших офіцерів зв’язку до штаб-квартири НАТО у Брюсселі та Координаційного центру партнерства (КЦП) у м. Монс (Бельгія). Весною того ж року була укладена Угода з безпеки, на основі якої відкрито офіси зв’язку у штаб-квартирі НАТО та КЦП.

Такі кроки у зовнішній політиці України були обумовлені необхідністю налагодження конструктивного співробітництва з НАТО як провідною структурою, що має перспективи стати осередком нової загальноєвропейської системи безпеки. Національні інтереси України стосовно НАТО визначались з огляду на ту роль, яку

Організація Північноатлантичного договору відіграє у підтриманні міжнародного миру, стабільності й безпеки в Євроатлантичному регіоні, виробленні підходів до контролю над озброєнням та запобіганням розповсюдженню зброї масового знищення.

У процесі інтенсифікації підготовки України до членства в Альянсі особливе значення мало підписання 9 липня 1997 р. в Мадриді “Хартії про особливе партнерство між Організацією Північноатлантичного договору та Україною” [2]. Хартія є основним політичним документом, що регулює відносини України з НАТО, у якому визнається: незалежна, демократична та стабільна Україна є одним з ключових факторів забезпечення стабільності в Центрально-Східній Європі та на континенті в цілому, а також відзначено, що держави-члени НАТО продовжуватимуть підтримувати суверенітет та незалежність України, її територіальну цілісність, принцип непорушності кордонів, демократичний розвиток, економічне процвітання та статус без’ядерної держави як ключові фактори стабільності та безпеки в Центрально-Східній Європі та на континенті в цілому.

У Хартії передбачено створення практичних механізмів двостороннього співробітництва Україна – НАТО, зокрема: Комісія Україна – НАТО (регулярні засідання на рівні послів, міністрів закордонних справ, міністрів оборони, глав держав у форматі “19+1”); спільні засідання з відповідними Комітетами НАТО у форматі “19+1”; спільні робочі групи; взаємні візити високого рівня та обмін експертами;

кризовий консультативний механізм для проведення спільних консультацій у випадку, коли Україна вбачатиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці.

Згідно з положеннями Хартії, з квітня 1999 р., формат взаємовідносин переведено у площину спільного форуму Комісії Україна – НАТО (КУН). Поряд з цим консультативним механізмом співробітництва Україна використовує також і такі механізми, як спільні робочі групи (СРГ) Україна – НАТО з питань воєнної реформи, озброєнь, економічної безпеки, планування на випадок надзвичайних ситуацій, з питань науки і захисту довкілля, а також регулярні засідання Україна – НАТО на рівні політичного, політико-військового керівного, військового, економічного та спеціального комітетів.

Для сприяння розвитку практичного співробітництва між Україною і Організацією Північноатлантичного договору, розповсюдження об'єктивної інформації, у 1997 році в Києві відкрито Центр інформації і документації НАТО в Україні, а в 1999 році засновано Офіс зв'язку НАТО в Україні.

На підтвердження послідовності політичного курсу розвитку динамічного партнерства з НАТО спрямована Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки [3]. Цей документ охоплює взаємовідносини в рамках Хартії і є логічним продовженням першої Державної програми, розрахованої на 1998-2000 роки. Крім традиційних політичної, військово-політичної і військової сфер, у програмі підкреслюється пріоритетність таких галузей співпраці, як оборонна реформа та невійськові напрямки (військово-технічний, планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру, наука і технології, конверсія оборонної промисловості, стандартизація і сумісність систем озброєнь, використання повітряного простору тощо).

План дій НАТО – Україна схвалений 22 листопада 2002 р. у Празі, базується на основних положеннях Хартії і передбачає значне розширення та поглиблення відносин між Альянсом та Україною [4]. У відповідності з Планом дій щорічні Цільові плани охоплюють як конкретні заходи, що мають виконуватись Україною, так і спільні дії, спрямовані на досягнення стратегічних цілей. Концепція Плану дій полягає в тому, щоб відкрити двері до НАТО потенційним членам, проте його прийняття та реалізація не означає автоматичного набуття членства в Альянсі.

План дій щодо членства складається з таких частин: політичні та економічні питання; оборонні та військові питання; ресурсне забезпечення; питання інформаційної безпеки (захист секретної інформації); юридичні питання. ПДЧ не є вичерпним переліком заходів, які країна має виконати для набуття членства в НАТО. Водночас, приєднання до ПДЧ свідчить про налаштованість керівництва держави на проведення широко-масштабних соціально-політичних та економічних

реформ з метою досягнення загальноєвропейських стандартів розвинутих демократій Європи та Північної Америки.

Згідно зі статтею 10 Північноатлантичного договору, “сторони можуть, за одностайної згоди, запросити будь-яку іншу європейську державу, яка спроможна втілювати в життя принципи цього Договору і робити свій внесок у безпеку північноатлантичного регіону, приєднатись до цього Договору” [5, с. 11]. Країна-претендент має пройти перш, ніж стати членом Альянсу, певні етапи: консультаційний, переговорний, ратифікаційний та імплементаційний, під час якого країни-кандидати стають офіційними членами Альянсу.

Щодо критеріїв членства у НАТО, то варто зауважити, що вони полягають не лише у досягненні сумісності стандартів військової техніки із країнами-членами Альянсу і встановленні цивільного контролю над Збройними силами. Не менш важливими є питання, які стосуються сфери внутрішньої політики: забезпечення верховенства права, розвиток інститутів демократії, проведення економічних реформ, дотримання свободи преси, нерозповсюдження зброї масового знищення. На жаль, у більшості з таких питань наша держава поки що не може демонструвати значні успіхи.

Рішення про запрошення України до Інтенсифікованого діалогу з НАТО з питань набуття членства було прийняте 21 квітня 2005 р. у Вільносі на засіданні Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Воно передбачає реалізацію програми широкомасштабних реформ у всіх сферах суспільно-політичного життя й має забезпечити подальше наближення нашої держави до стандартів Альянсу. Початок Інтенсифікованого діалогу між Україною і НАТО є важливим етапом на шляху України до повноправного вступу в Альянс. У рамках Інтенсифікованого діалогу Україна спільно з НАТО визначає першочергові пріоритети щодо співпраці для втілення в життя необхідних реформ. Насамперед, йдеться про зміцнення демократичних інституцій в Україні, поглиблення політичного діалогу, активізацію реформ структур безпеки й оборони, поліпшення інформаційного забезпечення громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України, подолання негативних наслідків соціально-економічних перетворень.

Набуття членства в Організації Північноатлантичного договору та Європейському Союзу віднесене до основних напрямів державної політики у прийнятому 19 червня 2003 р. Законі України “Про основи національної безпеки України” [6]. Також положення про підготовку країни до повноправного членства в НАТО та Європейському Союзі містить Воєнна доктрина України [7].

Значним кроком у напрямі створення правового підґрунтя взаємовідносин України з НАТО стало підписання Указу Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 р. “Про невідкладні заходи щодо подальшого розвитку

відносин України з Організацією Північно-атлантичного договору (НАТО)” [8]. Цим указом один із пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України визначається як забезпечення реалізації державної політики щодо співробітництва України з Альянсом.

У ході консультації Україна – НАТО на рівні міністрів оборони 4-5 жовтня 2006 р. у м. Сінтра (Португалія) було підписано Лист про наміри щодо започаткування Мережі партнерства Україна – НАТО [5, с. 12] щодо підвищення обізнаності громадянського суспільства. Створення такої мережі сприятиме поглибленню демократичного цивільного контролю над реформуванням сектору безпеки і оборони України за рахунок вдосконалення шляхів залучення до цього процесу громадськості. Підвищення рівня обізнаності громадськості про взаємовідносини України з НАТО є актуальним питанням. Незважаючи на помітне посилення організаційної і координаційної роботи держави на євроатлантичному векторі, підтримка громадянами України зовнішньополітичного курсу нашої держави на повноправне членство в Альянсі залишається низькою.

7 грудня 2007 р. у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі відбулося засідання Комісії Україна – НАТО (КУН) на рівні міністрів закордонних справ. За результатами засідання Комісії Україна – НАТО було прийнято Спільну заяву міністрів закордонних справ. У документі, зокрема, відзначено важливість відносин Особливого партнерства Україна – НАТО для безпеки та стабільності всього євроатлантичного простору. Остаточне рішення Альянсу з цих питань залежатиме від ступеню готовності самої України просуватись на шляху євроатлантичної інтеграції.

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння стосовно співробітництва у науковій сфері та сфері навколишнього середовища, підписаного у 1991 р., Україна бере безпосередню участь у наукових програмах НАТО. Наукова програма НАТО, що координується Науковим комітетом НАТО, є високоефективним інструментом, який сприяє розвитку міжнародного співробітництва в наукових дослідженнях, спрямованих на мирні цілі. Передбачаються дослідження у сфері інформаційних технологій; клітинної біології та біотехнології, створення нових матеріалів; раціонального використання природних ресурсів; проблем навколишнього середовища, що постраждало внаслідок військової діяльності тощо.

Співробітництво з економічних питань координується Економічним комітетом (ЕК) НАТО. У рамках діяльності ЕК проводяться дослідження економічних тенденцій та економічних питань у галузі оборони; готуються економічні розрахунки щодо країн-членів НАТО для Комітету аналізу оборони у контексті оборонного планування НАТО; підтримуються контакти з міжнародними економічними організаціями, розробляються програми співробітництва НАТО і країн-партнерів в економічній галузі.

Одним з актуальних напрямків розвитку відносин з Альянсом є і співробітництво між Верховною Радою України і Парламентською Асамблеєю НАТО. Свідченням значного потенціалу цих відносин є створення у Верховній Раді України парламентської групи “Україна – НАТО: за співробітництво, порозуміння і глобальну безпеку” та проведення 2-3 листопада 2000 року в Брюсселі першого засідання Спільної моніторингової групи Україна – НАТО [5, с. 24].

Низка інших напрямків невійськового співробітництва з НАТО, зокрема управління повітряним рухом, космічна техніка і технології, стандартизація та метрологія, на цьому етапі знаходяться у стадії розвитку, визначення оптимальних механізмів координації та тематик, які становлять спільний інтерес.

Аналіз розвитку взаємовідносин України та НАТО дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, відносини України та Альянсу з моменту здобуття нашою державою незалежності були і є одним із найвагоміших напрямків зовнішньої політики. І хоча динаміка розвитку цих відносин була досить неоднорідною, на сьогодні наявні значні здобутки на цьому шляху: з 1991 р. Україна пройшла шлях від Хартії про особливе партнерство, підписаної 09.07.1997 р. в Мадриді, через План дій, схвалений 22.11.2002 р. у Празі, до Інтенсифікованого діалогу з НАТО з питань набуття членства та відповідних реформ, який було започатковано 21.04.2005 р. у Вільнюсі. Послідовність та цілеспрямованість України у реалізації Плану дій Україна – НАТО, низки питань, пов'язаних із співробітництвом нашої держави з Альянсом, дозволили суттєво покращити відносини з НАТО, створити міцне підґрунтя для їх подальшого якісного поглиблення та виведення на новий рівень.

По-друге, перспективи взаємовідносин України з НАТО залежать насамперед від виконання Україною низки завдань у сфері внутрішньої політики, забезпечення верховенства права, свободи слова, продовження процесу економічних реформ, створення необхідних законодавчих норм та впровадження дійових механізмів захисту демократичних інститутів. Якщо б виконання цих завдань характеризувалось вагомими здобутками, то Україна, з огляду на поступовий розвиток відносин з Альянсом з 1991 р., могла б розраховувати на те, щоб бути прийнятою до НАТО протягом найближчих років.

Сьогодні існують різні думки щодо необхідності євроатлантичної інтеграції України, серед населення і правлячої еліти зустрічаються як відкриті прихильники, так і очевидні противники цього курсу. Однак безперечним є те, що найвагомішим фактором формування зовнішньополітичної діяльності України має стати прагнення забезпечення національних інтересів нашої держави та суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Партнерство заради миру. Рамковий документ // Офіційний вісник України. – 2006. – № 48. – С. 237.
2. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору // Голос України. – 1997. – № 127. – С. 24-48.
3. Державна програма співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001-2004 роки: Указ Президента України від 27 січня 2001 року // Офіційний вісник України. – 2001. – № 5. – С. 11.
4. Декларація Празького саміту // Юридичний вісник України. – 2002. – № 51. – С. 21-27.
5. Україна – НАТО в запитаннях і відповідях. – Черкаси: “Відлуння-Плюс”. – 2007. – 56 с.
6. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 24. – С. 110-235.
7. Про воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15 червня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – С. 210.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 р. “Про невідкладні заходи щодо подальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)” Указ Президента України від 27.12.2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 52. – С. 294.
9. Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО): Указ Президента України від 8 липня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 149-154.